

Ett svårt dilemma för Åland

Det har nyligen föreslagits att en ny tjänstemannagrupp tillsätts mellan försvarsministeriet och Åland. Förslaget har nu landat på landskapsregeringens bord. Grundidén är god, och inte helt ny, nämligen att det ska finnas permanenta och institutionaliserade kontaktytor mellan ministerierna i Helsingfors och landskapsregeringen. Kunskap och förtroende byggs upp under lång tid och med hjälp av personligt engagemang, men underlättas betydligt om det finns givna ramar som man kan luta sig mot som tjänsteman eller politiker och särskilt när frågorna är svåra eller brådskande. Denna grundidé har hittills utvecklats främst genom Kontaktgruppen mellan Utrikesministeriet och Åland, ett organ som existerar sedan 1998.

Kontakter mellan Åland och försvaret har hittills hanterats i första hand genom landshövdingen. Trots att Åland formellt saknar behörighet i försvarsfrågor, har direkta kontakter etablerats vartefter och med landshövdingens stöd mellan landskapsregeringen och marinens samt gränsbevakningsväsendets ledningar. Dessa kontakter har inkluderat årliga möten och utbyten av besök. Det är lantrådet som tillsammans med landskapsregeringens förvaltningschef och chefen för enheten för rättsliga och internationella frågor deltar vid dessa möten. En fördel med detta tillvägagångssätt är att det involverar landskapets högsta politiska ledning och inte enbart tjänstemannakåren.

Det finns en risk i den föreslagna fördjupningen av kontakterna mellan Åland och Helsingfors. Demilitariseringsfrågorna, som hittills har setts och hanterats som primärt diplomatiska och rättsliga frågor, kan komma omtolkas och presenteras såsom i första hand militära frågor. Givetvis visar demilitariseringen både civila (juridiska, diplomatiska, politiska) och militära aspekter; frågan är just vilken sida som dominerar och har företräde.

Åland kan även komma att bidra till en förskjutning av den politiska maktbalansen mellan utrikesministeriet och försvarsministeriet i frågor som rör Åland, dvs till en militarisering av Finlands politiska strukturer. Försvarsministeriet talar i förslaget om en 'bredare syn på säkerhetsfrågor', något som dock inte berör enbart militära aspekter utan även flera andra, civila, ministerier. Icke militära säkerhetsfrågor, såsom organiserad kriminalitet och stora miljökatastrofer bör hanteras av civila myndigheter, i synnerhet på det demilitariserade Åland.

Enligt förslaget ska gruppen bestå enbart av tjänstemän. Detta kan måhända leda till ett missförstånd. Militära och säkerhetspolitiska frågor är inte tekniska praktikaliteter som bäst hanteras av experter och kunniga tjänstemän. Ytterst handlar försvarsfrågor och balanseringen mellan diplomatiska, juridiska och militära verktyg om politiska val och beslut i lägen där inga tydliga svar och facit finns att få. Det är det som är politikens kärna.

Liknande bestående kontaktgrupper finns inte på samma sätt för andra sakområden och ministerier. Mest förvånande är kanske att en sådan grupp fortfarande saknas vid Justitieministeriet som har, trots allt, huvudansvaret för självstyrelserättsliga frågor. En sådan bestående grupp skulle kunna finnas också vid Ålandsministerns sida. Eller varför inte vid

finansministeriet, nu när det har visats att Ålands ekonomiska intressen glöms ibland bort vid planeringen av stora projekt inom Finlands regering.

Risken för militarisering har redan nämnts. Begreppet militarisering triggas ofta starka reaktioner och uppfattas av många som en negativ beskrivning av samhällsutvecklingen. Ett samhälle som visar tecken på tilltagande militarisering, har lättare att använda sig av väpnat våld; det är detta antagande som ligger till grund för intresset för militarisering. Inom det nu pågående forskningsprojektet om demilitariseringen, studerar vi bl.a. hur nya former av civila och militära samarbeten suddar ut gränserna för vad som är civilt och vad som är militärt och gör det ännu svårare att hålla en restriktiv syn på våldsanvändning. De långvariga diskussionerna i Finlands riksdag med anledning av propositionen om internationell assistans är ett exempel på detta.

Inom forskningen finns det olika sätt att definiera militarisering. Enligt en definition är militarisering utbredningen av militära prioriteringar och tankemönster i olika, även civila, sociala relationer. En mer beskrivande tolkning av begreppet betonar sådana aspekter som fokusering på risker och hot samt på fysiskt övertag och kontroll av territorium; tendensen mot upptrappning av konflikter; marginaliseringen av civila aktörer och, sist men inte minst, diskussionen av olika valmöjligheter och strategier utgående från tillgängliga vapen. Den demokratiska kontrollen av försvaret och våldsanvändningen är en annan faktor som betonas i forskningen. Ökningen av militära utgifter och vapenarsenaler är då endast en liten del av militariseringen som fenomen.

Det är en svår fråga hur det offentliga Åland ska prioritera sina resurser i fråga om tid, pengar, kunniga tjänstemän, politisk prestige och symbolisk prioritering. Det är även en fråga om hur kontakterna mellan Åland och fastlandet ska utformas i framtiden inom ramen för en kommande reviderad självstyrelselagstiftning. Kommer betoningen på civila aktörer, regler och medel bestå? Kommer kontakterna att skötas främst politiskt eller på tjänstemannanivå? Saken kräver både reflektion och politisk riktning. Vad gäller det nu aktuella förslaget inom försvarsministeriet skulle en interim lösning kunna vara att försvarsministeriets tjänstemän bjuds regelbundet in vid ett av utrikesministeriets kontaktgruppsmöten. Då skulle man dessutom kunna förstärka de Ålandsrelevanta kontakterna mellan tjänstemännen på fastlandet och inte bara mellan självstyrelsen och riket.

Sia Spiliopoulou Åkermark

Docent i folkrätt och forskningsledare i projektet ”Demilitarisering i en allt mer militariserad värld” vid Ålands fredsinstitut